

מעדני שבת

פרשת לך לך תשפ"ד
גליון שע"א

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

ברכת אבות

הסמ"ק (מצוה י"א) כתב הכוונה הוא שיחשוב בכל תיבה פירושה וידקדק שלא ידלג תיבה אחת כאילו היה מונה מעות. החינוך (תל"ג) כתב ענין הכוונה הוא שיתן האדם אל לבו שלפני ה' הוא מתפלל ואליו הוא קורא, ויפנה מחשבתו מכל שאר מחשבות העולם ויחד אותה על זה. המ"ב כתב שהכוונה הוא פירוש המילות, ולכן נכון מאוד שכל אחד ילמד פירוש המילות של כל התפלה ועכ"פ של ברכת אבות ומודים בודאי יש חיוב עליו לידע ביאורו. וירגיל אדם עצמו לכיון עכ"פ בחתימת של כל ברכה.

ולכתחילה צריך לכיון פירוש המלות של כל תיבה ותיבה שבברכת אבות, ובדיעבד אם כיון את ביאור עיקר הברכה וענינה יצא ידי חובתו.

השו"ע (צ"ו א') פוסק כשהוא מתפלל, לא יאחז חפץ בידו מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו. המ"ב כתב ובדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל אם לא שידוע שעל"ז לא כיון באבות. שער הציון מוסיף דבזה יחזור אף בזמנינו אם יודע שבלא אחיזת החפץ היה מכוון.

השו"ע (צ"ד ד') כתב היה רוכב על החמור אין צריך לירד ולהתפלל אלא מתפלל דרך הילוכו, וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון אם יוכל לעמוד עומד ואם לאו יושב במקומו ומתפלל, או אם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה, כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכיון והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו. ויש מחמירין לעמוד באבות, וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה.

המ"ב מפרש דברכת אבות הכונה לעכובא ומהלך אינו יכול לכיון כ"כ וכן ברוכב על הבהמה יעמידה עד גמר ברכת אבות אבל א"צ לירד ממנה.

כריעות

איתא בגמ' (ברכות ל"ד.) אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף, בהודאה תחלה וסוף, ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא ישחה.

וכן פוסק השו"ע (ק"ג) וכתב המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון. וכשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף זוקף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תהא עליו כמשאוי.

וכשכורע כורע בברוך, דהיינו כשאומר ברוך יכרע בברכי וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות, וכשזוקף זוקף בשם. רבינו יונה (ברכות ו'): מפרש מפני שבשעה שכורע מראה הפחד והיראה שיש מלפניו וכשזוקף מראה הבטחון שיש לו בו בכל עניניו שיטיב אליו, וזה תלוי בזה שמי שירא מהקב"ה הוא בוטח בו, כענין שנאמר ביראת ה' מבטח עוז.

הראש יוסף (ברכות י"ב.) כתב כשאומר השם מגביה ראשו הא קודם שאומר השם אף על פי שאמר אתה אין לזקוף. וכן משמע בכמה מקומות, אבל התשב"ץ וכו"ה בקיצור שו"ע כתבו קודם שיזכיר את השם יזקוף כדי שיכיון שהשם זוקף כפופים.

כתיב (יב, ב) 'ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה'. ודרשינן בגמ' (פסחים ק"ז:.) אמר רבי שמעון בן לקיש ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברכך זהו שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן תלמוד לומר והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן. שנינו (ברכות ל"ד:.) המתפלל וטעה סימן רע לו, והגמ' שם מפרשת שטעה באבות. רש"י מפרש שהוא תחלת התפלה, רמז הוא שאין חפץ בה.

כיונה מעכת

איתא בגמ' (ברכות ל"ד:.) המתפלל צריך שיכיון את לבו בכולן ואם אינו יכול לכיון בכולן יכיון את לבו באחת, אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי באבות.

השו"ע (או"ח ק"א א') פוסק המתפלל צריך שיכיון בכל הברכות, ואם אינו יכול לכיון בכולם לפחות יכיון באבות, אם לא כיון באבות, אף על פי שכיון בכל השאר, יחזור ויתפלל. המ"ב מפרש כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים, ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחלה. ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכיון לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו ויהיה יוכל עכ"פ לכיון באבות.

הביאור הלכה מפרש שזה אפי' למ"ד דמצות אין צריכות כונה דשם היינו לצאת ידי המצוה משא"כ כאן דענינו הוא שלא יכיון בדברים אחרים בעת התפלה. ומשמע מלשון הרשב"א דיש לזהר באבות שלא יהא לבו פונה באמצע הברכה לדברים אחרים ואפי' אם בעת שיאמר אח"כ התיבות של הברכה יחזור ויכיון.

מכח זה מחדש בתשובות והנהגות (א' ע"ו) שאף דנהגו לשמוע מש"ץ קדושה כשהוא באמצע תפלה בלחש משום שומע כעונה, מ"מ מי שהתחיל להתפלל עם הש"ץ על מנת לגמור עמו בשוה ומיהר הש"ץ ונשאר המתפלל עוד באבות לא יפסיק אפי' לשמוע הקדושה רק ימשיך כדרכו.

הרמ"א כתב והאידינא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכיון אם כן למה יחזור. המ"ב כתב בשם החיי אדם כיון דמצד הדין צריך לחזור ולהתפלל עכ"פ אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלקי אברהם וכו'.

הביאור הלכה כתב שלכאור' כונת הרמ"א אם סיים השמונה עשרי ולא כיון באבות אבל אם עומד אצל אתה גבור ונזכר שלא כיון באבות כיון דמצד הדין לא יצא בזה האיק נאמר לו שיברך עוד ברכות שלא יצא בהם אחרי דחסר לו ברכת אבות, וכי מפני שקרוב שלא יכיון נאמר לו שיברך עוד ברכות שבודאי לא יצא בהם, אבל מדברי החיי אדם משמע דאינו חוזר אפי' עומד אצל אתה גבור. והביאור הלכה כתב שלכתחלה לא ימשיך להתפלל וימתין על הש"ץ שיאמר ברכת אבות ויכיון לצאת וכשיגיע הש"ץ לברכת אתה גבור ימשיך בעצמו.

הפסקי תשובות מביא בשם כמה פוסקים שלמעשה לא נהגו לעשות כעצה זו, אלא העצה המובחרת שיהרהר שוב במחשבתו את ברכות שמו"ע ובכוונת פירוש המילות מתחילת שמו"ע עד היכן שאוחז, ואח"כ ימשיך בתפילתו.

כתיב (יב, ב) 'ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה', רש"י מביא דברי הגמ' שמפרשת דברי הפסוק 'ואעשך לגוי גדול' זהו שאומרים אלקי אברהם, 'ואברכך' זהו שאומרים אלקי יצחק, 'ואגדלה שמך' זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהיו חותמין בכולן, תלמוד לומר והיה ברכה, בך חותמין ולא בהם.

החיד"א בפני דוד מפרש ע"פ דברי תוס' (ברכות מ'). שתמהו במאי דקי"ל כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות אינה ברכה הרי ברכה ראשונה של י"ח אין בה מלכות, ותירצו דמה דאמרין אלקי אברהם קאי במקום מלכות כי אברהם פירסם מלכותו של הקב"ה, הרי שבזה שאומרים אלקי אברהם היא נחשבת ברכה, וזהו דכתיב 'והיה ברכה' על ידך תהיה ברכה כי בהזכרתך היא ברכה, דהגם דכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה כשאומרים אלקי אברהם סגי והוה ברכה. על גוף קושית תוס' מצינו עוד תירוץ ברא"ש שם דמה דאמרין הק-ל הגדול נחשב כמו מלכות.

כתיב (טו, יז) 'והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה', המשך חכמה מביא דברי המדרש בגיהנם או במלכיות ואברהם בירר לו את המלכיות. ומפרש בזה מה דאמרו בגמ' (עירובין י"ט). ההוא דמחייבי ההיא שעתא בגיהנם ואתי אברהם אבינו ומסיק להו ומקבל להו חוץ מישראל שבא על הגויה דמשכה ערלתו ולא מבסקר ליה, כי חז"ל דרשו 'גלתה יהודה', וכי כל האומות אינן גולין, אלא ישראל דלא אכלין משאר אומות ולא נסבין מן דהון הוה גלותן גלות. א"כ לזה כיון שהוא בא על הנכרית ואינו חושש להתבוללות בעמים אין גלותו גלות. לכן הוא בא לגיהנום, שאינו בבריתו של אברהם אבינו שבריר לו גלות, ולכך אינו מצילו.

כתיב (יב, יב) 'ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואותך יחיו אמרי נא אחותי את'. הבית הלוי מסביר הדברים כי בעוד שיש לה בעל אין שום מקום שתתמצה לינשא למי שירצה לקחתה, וע"כ קודם לכל דבר יהרגו לאברהם בחשבם שאח"כ כשתהיה פנויה בלא בעל תתמצה להנשא לו וע"כ אמר שתאמר אחי הוא. והיא עצה נכונה כי גם כשהיא פנויה הרי בידה שלא להתמצות להנשא למי שיבקשנה, ובע"כ הרי אי אפשר לו ליקח אותה. וזה לא עלה בדעתו של אברהם שהמלך אשר בידו ליקח אותה שלא מדעתה ירצה בה, ואח"כ ויהללו אותה לפרעה ותוקח לפרעה בעל כרחה שלא בטובתה.

כתיב (יד, יב) 'ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם וילכו והוא יושב בסדום'. החתם סופר בתורת משה תמה למה כאן כתיב בן אחי אברהם, וכן למה כתב כאן שהוא יושב בסדום. ומפרש שבכל מקום פי' רש"י דלא שייך קיחה באנשים אלא בדברים שלוקח לבו, כי אפי' יקח האיש על כרחו ממקום למקום מ"מ איננו אלא טלטול גוש עפר, אבל דעתו ומחשבתו שהוא עיקור אישיותו לא לקח כי מחשבתו נשאר במקום שהיה מתחלתו אא"כ לקחו בדברים שיתן לבו ורצונו למקום ומדרגה שלקחו לשם.

והנה לוט נסע מקדם מקדמונו של עולם ולא חפץ בחברת אברהם, אך חפץ בסדום, ע"כ כשנשבה ונתרחק משכונת אברהם ומסדום אמר ויקחו את לוט בן אחי אברם כי רצונו וחפצו היה להתרחק מאברהם ע"כ שייך בו ויקחו. אך בכל זאת והוא יושב בסדום אעפ"י שנשבה גופו מ"מ בכל מקום שהוא עודנו יושב בסדום כי שם מחשבתו ודעתו ולא נלקח משם.

ובזה אפשר לפרש מה דכתיב (דברים יא, כא) 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה', והוקשה לרמב"ן לפי הספרי דמייתי רש"י דושמתם את דברי אלה על לבבכם קאי אלעיל ואבדתם מהרה ותגלו בגלות ואפ"ה ושמתם את דברי אלה שלא יהיה חדשים עליכם כשתחזרו, וקשה א"כ איך יוצדק על זה למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה הא בגלות קעסיק, ולהנ"ל ניחא כי אף על פי שעל כרחינו גופינו בגלות אבל לא מחשבותינו ובכל מקום שאנחנו יושבים אנו יושבים על האדמה הקדושה במחשבותינו.